

Memorabilia

Воспоминания

Katarzyna M. Cwynar

Wspomnienie o Profesorze Miloslavie Petrusku (1936–2012)

*Воспоминания о Профессоре Милославе Петруске
(1936–2012)*

Miloslav (Milan) Petrussek urodził się 15 X 1936 roku w Zlíně we wschodnich Morawach. Dzieciństwo spędził w Uherském Hradišti, gdzie mieszkał wraz z rodzicami – ojciec Miloslav (1905–1961) i matka Jarmila z d. Všetická (1914–1994) – nauczycielami w miejscowej szkole.

Ojciec był nauczycielem matematyki i geometrii oraz wychowania artystycznego. Grał na altówce, ale także w szachy i karty, czego, tego ostatniego, nie aprobowała żona – matka M. Petruska. Po wojnie ojciec M. Petruska wstąpił do partii komunistycznej, wierząc, że rzeczywistość zmieni się na lepsze po tragediach, w jakie skutkowała wojna. Szybko jednak rozczarował się¹. Zmarł nagle w wieku 56 lat po kilku atakach serca, które lekarze mylnie diagnozowali².

Matka Miloslava Petruska, po ukończeniu studiów pedagogicznych, była nauczycielką pierwszoklasistów w szkole podstawowej w Uherském Hradišti. Przeżyła obóz w Ravensbrück. Była opiekuńcza i pełna zrozumienia dla cierpienia

¹ Poczul się oszukany – jak wspominał Miloslav Petrussek – gdy słuchał transmisji z procesu Rudolfa Slánskiego – sekretarza generalnego Czechosłowackiej Partii Komunistycznej (*Proces s protistátním spikleneckým centrem Rudolfa Slánského*), skazanego wraz z dziesięcioma innymi działaczami politycznymi na karę śmierci w 1952 roku za działalność antynarodową i szpiegostwo na rzecz Izraela. W roku 1963 wszyscy straceni zostali sądownie lecz tajnie zrehabilitowani, a oficjalnie w 1968 roku. Zob. M. Petrussek, *zivotopis*, <http://tucnak.fsv.cuni.cz/~petrussek/czech/zivotopis.html> (data pobrania: 10 IX 2011).

² Zob. *ibidem*.

innych. Opiekowała się swym ojcem, który w wieku 50 lat stracił wzrok, a w wieku 75 lat stał się człowiekiem niedołężnym. Dziadek M. Petruska ze strony ojca – Franciszek – był fotografem i artystą malarzem. Był m.in. kopistą XIX-wiecznych czeskich malarzy, jak np. František Ženíšek, Václav Brožík, Vojtěch Hynais. Pracował zaś w Krásně nad Bečvou, w wytwórni lampek, malując na szkle. Był pasjonatem fotografowania. Fotografie, które wykonywał często kolorował, używając anilinowych barwników. Miał także talent matematyczny, samodzielnie opanował zasady matematyki na poziomie wyższym. Podczas I wojny światowej uczył matematyki artyleryjskich oficerów austro-węgierskich (przebywając nad Piawą).

Wychowanie w rodzinie artystów tłumaczy wrażliwość artystyczną prof. Miloslava Petruska. Był on bowiem wielkim wielbicielem sztuki, w tym także muzyki i artystą malarzem choć amatorem, który jednak nie wystawiał swoich prac³. Pytany kim chciałby być, gdyby miał możliwość żyć jeszcze raz, twierdził że jeśli odpowiedziałby socjologiem, to nie byłoby to do końca prawdą. Chciałby być artystą malarzem⁴. W młodości rodzice oczekiwali zaś od niego, że pójdzie na medycynę. On jednak wybrał filozofię i historię.

W roku 1959 ukończył studia filozoficzne i historyczne na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Masaryka w Brnie, przygotowując pracę magisterską na temat: *Světový názor T.G. Masaryka*. Po dwuletniej służbie wojskowej (1959–1961) rozpoczął pracę w Instytucie Pedagogicznym w Zlíně, wykładając filozofię i logikę formalną, publikując także swoje pierwsze teksty z zakresu socjologii.

W latach 1964–1967 pracował w Instytucie Nauk Społecznych i Politycznych Uniwersytetu Karola w Pradze. W 1966 roku uzyskał stopień kandydata nauk socjologicznych i doktora filozofii. Podjął wówczas pracę na stanowisku adiunkta w Katedrze Socjologii na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Karola w Pradze. Był jednym z uczestników pierwszej międzynarodowej konferencji socjologów, zorganizowanej przez Instytut Marksizmu-Leninizmu i Instytut Filozofii Czesosłowackiej Akademii Nauk, która odbyła się w dniach 1–5 czerwca 1964 roku w Hrazanach⁵ na temat: *Sociologické problémy soudobé československé společnosti*. Dotyczyła ona problematyki badań struktury społeczeństwa socjalistycznego. Na tejże konferencji poznał a później zaprzyjaźnił się z Zygmuntem Baumanem. Konferencja ta była inspiracją do podjęcia największych wówczas badań socjologicznych – pod kierownictwem Pavla Machonina – dotyczących stratyfikacji społecznej społeczeństwa czeskosłowackiego.

³ Zob. J. Alan, *Prof. Milan Petrusěk (v mém životě)*, <http://www.biograf.org/clanky/clanek.php?clanek=v5601> (data pobrania: 15 X 2012).

⁴ Zob. K. Černý, *Sociologie a společnost: totalitární nástrahy, současné výzvy. Otázky prof. Miloslavu Petruskovi kladl Karel Černý*, „Sociologický časopis” 2006, nr 5, s. 1063–1076.

⁵ Zob. M. Petrusěk, Z. Strmiska, *Konference o sociální struktuře socialistické společnosti*, „Sociologický časopis” 1965, nr 1, s. 60.

Miloslav Petrussek

fot. z archiwum K.M. Cwynar

Badania zostały opublikowane w formie książki pt. *Československá společnost: sociologická analýza sociální stratifikace*, wydanej w 1969 roku pod redakcją Pavla Machonina oraz Bohumila Jungmanna, Jiří Linharta, Miloslava Petruska, Zdenka Šafařa, Roberta Roško. W pracy tej pomieszczony został

rozdział autorstwa M. Petruska pt. *Sociální kontakty a sociopreferenční orientace* (s. 401–422). Książka jednakże na skutek decyzji politycznych została wycofana i usunięta z bibliotek⁶. Taki sam los spotkał *Mały słownik socjologiczny* z roku 1970, przygotowany przez Miloslava Petruska we współpracy ze Zdeňkem Strmiskou i Josefem Ludvíkem Fischerem. W roku 1969 Miloslav Petrussek publikuje także pracę z zakresu metodologii badań socjologicznych pt. *Sociometrie. Teorie, metoda, techniky* (Praga, wyd. Svoboda).

„Niepoprawna politycznie” aktywność naukowa Miloslava Petruska skutkuje wykluczeniem go w roku 1970 z Komunistycznej Partii Czechosłowacji (KSČ) oraz trudnościami publikowania i ograniczeniem prowadzenia dydaktyki. W latach 70-tych wydaje jednak w języku węgierskim podręcznik pt. *Szociometria. Elméletek, módszerek, és technikák* (Budapešť 1972) oraz w języku czeskim *Úvod do studia sociologie I* (Praga 1978).

Po ataku serca w roku 1979 został przeniesiony do pracy w bibliotece Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Karola w Pradze. Przeniesienie to, formalnie motywowane sytuacją zdrowotną, faktycznie oznaczało mianowanie na stanowisko „pracownika naukowego najniższej kategorii”⁷. Należąc do środowiska ludzi „formalnie tolerowanych, ale nic więcej”⁸, Miloslav Petrussek swą aktywność naukową podejmował w „szarej strefie”. Publikował pod pseudonimami, najczęściej jako Petr Grňa, Martin Piluš i Jan Polehni.

Współpracując z brneńską grupą opozycyjną Prameny (m.in. Milan Jelínek, Martin Černohorský, Vladimír Jochmann, Vladimír Turek, Jiří Müller)⁹, podjął się przygotowywania przekładów z literatury zachodniej, która oficjalnie nie mogła być wówczas tłumaczona na język czeski. Były to m.in. przekłady prac Raymonda Arona, Victora R. Frankla, François’a Jacoba, Karla R. Poppera, Erwina Schrödingera, Alexis’a de Tocqueville’a (w sumie 40 tytułów). Tłumaczenia zostały opublikowane po roku 1989.

W roku 1982 Miloslav Petrussek wspólnie z Jiřím Buriánkem, lecz utajniając swoje nazwisko, wydaje książkę, oficjalnie jedynie pod nazwiskiem J. Buriánka: *Metody a techniky sociologického výzkumu I* (Praga)¹⁰. W latach 1985–1986 publikuje dwa tomy pracy pt. *Sociologie malých skupin* (t. I – Praga 1985; t. II – Praga 1986) oraz książkę pt. *Úvod do obecné sociologie I* (Ostrava 1986).

⁶ Zob. M. Petrussek, *zivotopis*, <http://tucnak.fsv.cuni.cz/~petrussek/czech/zivotopis.html> (data pobrania: 10 IX 2011).

⁷ Zob. *ibidem*.

⁸ A. Tučková, *Možnosti vědce v nealternativní společnosti – Portrét Miloslava Petruska*, „Sociální teorie” 29.08.2012, <http://socialniteorie.cz/moznosti-vedce-v-nealternativni-spolecnosti-%E2%80%93-portret-miloslava-petruska/> (data pobrania: 20 IX 2012).

⁹ Zob. J. Müller, *Za profesorem Miloslavem Petruskem na Moravu*, [http://www.vnjh.cz/aktuality?tx_ttnews\[tt_news\]=54](http://www.vnjh.cz/aktuality?tx_ttnews[tt_news]=54) (data pobrania: 20 IX 2012).

¹⁰ Zob. A. Miltová, *Výběrová bibliografie Miloslava Petruska*, „Sociologický časopis” 2006, vol. 42, nr 5, s. 1062.

Jednym z zainteresowań naukowych Miloslava Petruska było zagadnienie tolerancji i totalitaryzmu, zarówno w społeczeństwie, jak i w nauce. Z tego zakresu publikuje w roku 1986 – pod pseudonimem Petr Grňa – kontrowersyjną, jak na ówczesne czasy, książkę pt. *Alternativa. Úvahy o postavení sociologie v nealternativní společnosti* [Alternatywa. Refleksje na temat statusu socjologii w niealternatywnym społeczeństwie]. Drugie, legalne wydanie tej książki pod nazwiskiem Miloslava Petruska i tytułem *Alternativní sociologie*, ukazało się w roku 1992.

Od 1987 roku, wraz z przyjacielem Josefem Alanem, „alternatywną socjologię” realizuje poprzez wydawane nieformalnie czasopismo „Sociologický obzor”¹¹. Pomysł wydawania pisma – jak wspomina J. Alan¹² – zrodził się pewnego letniego dnia 1986 roku, kiedy to spotkali się na Placu Palackého w Pradze i wspólnie wybrali się na spacer oraz dyskusję przy lampce wina. Zamyśl polegał na tym, by pod różnymi pseudonimami pisać we dwóch teksty, przepisywać na maszynie w dziewięciu egzemplarzach, a następnie rozdać je znajomym. Ustalili, że będzie to kwartalnik obejmujący ok. 150 stron maszynopisu. Zamiar ten początkowo traktowali jako jedynie ich osobistą poprawę stanu ducha z uwagi na rzeczywistość, w której funkcjonowali. Działalność ta jednak nabrała z czasem większego rozmachu. Od roku 1990 czasopismo zmieniło nazwę na „S-obzor”, na łamach którego pisali również inni autorzy. Publikowano artykuły dotyczące problematyki, która oficjalnie była niepoprawna politycznie, bowiem nie promarksis-towsko-leninowska. Było to swoistego rodzaju laboratorium myślenia niezależnego i socjologii krytycznej. „S-obzor” wydawano jako kwartalnik do roku 1996.

W roku 1988, po rozstrzygnięciu konkursu na zatrudnienie, Miloslav Petrussek podjął pracę w Instytucie Filozofii i Socjologii Czechosłowackiej Akademii Nauk (CSAV). Po obronie habilitacji z socjologii na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Karola w Pradze (1 VI 1990) został przyjęty na tworzony wówczas Wydział Nauk Społecznych tegoż uniwersytetu, i po rozstrzygnięciu konkursu pełnił funkcję dyrektora Katedry Socjologii. W latach 1990–1996 podjął pierwsze wyjazdy naukowe do Francji, Niemiec, Polski, Rosji, USA i Włoch. W roku 1990 wydał książkę *Sociologie a literatura* (Praga), w 1993 roku *Teorie a metoda v moderní sociologii* (Praga) oraz jako redaktor naukowy i współautor pracę pt. *Sociologické školy, směry, paradigmata* (Praga).

Lata 90-te to czasy zarówno intensywnej działalności naukowej, jak i organizacyjnej Miloslava Petruska. Od 1 II 1991 roku pełni funkcję dziekana Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Karola w Pradze, a także funkcję członka Rady Naukowej tegoż uniwersytetu (do roku 2003), Rady Wydziału Nauk Społecznych oraz Rady Wydziału Pedagogicznego (do 2000 roku). Funkcję dziekana Nauk Społecznych pełni przez dwie kadencje, tj. do roku 1997. W tym

¹¹ Zob. także co na ten temat pisze M. Havelka, *S-OBZOR – neformální sociologický časopis* „Sociologický časopis” 1993, vol. XXIX, nr 4, s. 529–532.

¹² Zob. J. Alan, *op. cit.*

też roku zostaje wybrany na prorektora Uniwersytetu Karola w Pradze (kadencja od 1 II 1997 do 31 I 2000).

W 1990 roku został wybrany prezesem Czechosłowackiego Socjologicznego Stowarzyszenia Masaryka (od roku 1993 Masarykova česká sociologická společnost). Funkcję tę pełnił do roku 1994. W roku 2000 został zaś wiceprezesem tegoż stowarzyszenia, a rok później prezesem. Był także członkiem zarządu (od roku 1998) Fundacji Edukacyjnej Jana Husa – Vzdělávací Nadace Jana Husa. Pośmiertnie mianowany na patrona tejże fundacji¹³. Był członkiem redakcji „Sociologického časopisu” wydawanego od roku 1965 przez Instytut Socjologii Akademii Nauk Republiki Czeskiej oraz rady naukowej tegoż Instytutu. Należał również do Czeskiego Stowarzyszenia Klubu Rzymkiego i Polskiego Towarzystwa Socjologicznego.

Miloslav Petrussek jako profesor socjologii (mianowany 14 X 1992 roku) od roku 2000 pracował w przekształconym z Katedry, Instytucie Studiów Socjologicznych na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Karola w Pradze. Był także profesorem wizytującym Uniwersytetu Masaryka w Brnie, a od roku 2004 członkiem rady naukowej tegoż uniwersytetu.

W 1992 roku został członkiem grupy doradczej Prezydenta Czech, prywatnie przyjacielem Václava Havla. W roku 2001 został powołany na eksperta Banku Światowego na rzecz modernizacji nauczania socjologii w Federacji Rosyjskiej – od 1994 roku był członkiem Rosyjskiej Akademii Nauk Społecznych.

W roku 1996 ukazuje się *Velký sociologický slovník* (Praga), którego Miloslav Petrussek jest pomysłodawcą, przewodniczącym rady redakcyjnej oraz autorem ponad 200 haseł. W tym samym roku, wspólnie z Josefem Alanem, wydaje książkę pt. *Sociologie, literatura a politika* (Praga). W roku 2003, wspólnie z Nikolajem P. Narabutem, publikuje w Moskwie, w języku rosyjskim, pracę o Tomášu G. Masaryku, którego szczególnie sobie cenił od młodości, pt. *T.G. Masarik: filozofija – sociologija – politika. Izbrannye téksty*.

W roku 2002 prof. Miloslav Petrussek złożył wniosek o nadanie tytułu doktora honoris causa Uniwersytetu Karola w Pradze prof. Zygmuntowi Baumanowi i był jego promotorem. Uroczystość odbyła się 17 X 2002 roku z udziałem Prezydenta Czech Václava Havla.

Za działalność na rzecz szkolnictwa uniwersyteckiego i działalność popularyzującą kulturę francuską na świecie prof. M. Petrussek w roku 2003 został odznaczony Orderem w stopniu Kawalera Palm Akademickich – francuskie odznaczenie państwowe (tytuł ustanowiony dekretem cesarza Napoleona w 1808 roku).

Z żoną Václava Havla, Dagmarą Havel oraz z Karelem Schwarzenbergiem¹⁴

¹³ J. Müller, *Za profesorem Miloslavem Petruskem na Morawu*, [http://www.vnjh.cz/aktuality/?tx_ttnews\[tt_news\]=54](http://www.vnjh.cz/aktuality/?tx_ttnews[tt_news]=54) (data pobrania: 20 IX 2012).

¹⁴ Czeski arystokrata i polityk, m.in. w latach 1990–1992 sekretarz w kancelarii prezydenta Václava Havla, w latach 1984–1990 przewodniczący Międzynarodowej Helsińskiej Federacji na

zakłada w Pradze, w roku 2004, Bibliotekę Václava Havla – Knihovna Václava Havla – która gromadzi, również z dostępem on-line¹⁵, dorobek literacki i materiały związane z twórczością i działalnością polityczną Václava Havla.

Prof. Miloslav Petrušek mimo zaangażowania organizacyjnego, intensywnie pracował naukowo i publikował kolejne monografie. Jest autorem ponad 100 artykułów naukowych, kilku monografii, podręczników socjologii, prac popularno-naukowych i tłumaczeń. W 2007 roku wydaje książkę pt. *Společnosti pozdní doby* (Praga), w 2009 roku *Základy sociologie* (Praga), a w roku 2011 *České sociální vědy v exilu* (Praga) oraz wspólnie z Janem Balonem *Společnost naší doby* (Praga).

W 2009 roku zostaje odznaczony złotym medalem Uniwersytetu Masaryka w Brnie. Rok później Srebrnym Medalem Pamiątkowym za zasługi w rozwoju Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Karola w Pradze¹⁶ (z okazji 20-lecia utworzenia tegoż Wydziału). W roku 2012 został nominowany do wyróżnienia nadawanego przez Fundację Dagmary i Václava Havlów Wizja 97 – Nadace Dagmar a Václava Havlových VIZE 97. Fundacja ta od roku 1999 przyznaje międzynarodowe wyróżnienia dla myślicieli współczesnych, których praca przekracza tradycyjne ramy naukowego poznania i przyczyniających się do rozumienia nauki jako integralnej części kultury¹⁷. Do roku 2011 laureatami tejże fundacji zostało trzynastu uczonych¹⁸. Dołączył do ich grona także prof. Miloslav Petrušek, jednakże zaszczytu tego nie było mu dane dostąpić za życia, bowiem zmarł nagle 19 VIII 2012 roku.

Ceremonie nadania wyróżnień Fundacji VIZE 97 odbywają się rokrocznie od 1999 roku, 5 października – w dniu urodzin Václava Havla – w zabytkowym budynku byłego kościoła św. Wawrzyńca wybudowanego w 927 roku przez św. Wacława, czeskiego księcia, patrona Czech i Pragi. Od 1997 roku budynek ten przynależy do Fundacji VIZE 97. Miejsce to zwane jest Pražská křižovatka (praskie rozdroże) i z inicjatywy Václava Havla stanowi międzynarodowe centrum godzenia różnorodności współczesnego wielokulturowego świata, jako symboliczne miejsce spotkań ludzi nauki i sztuki bez względu na wyznanie i światopogląd. Tu odbywają się także międzynarodowe dyskusje, koncerty,

rzecz Praw Człowieka, minister spraw zagranicznych Republiki Czeskiej w latach 2007–2009, aktualnie wicepremier i minister spraw zagranicznych Republiki Czeskiej.

¹⁵ <http://www.vaclavhavel-library.org> (data pobrania: 15 X 2012).

¹⁶ Zob. J. Končelík, *Projekty při příležitosti 20. výročí Fakulty Sociálních Věd UK*, „Aula” 2010, rocznik 18, nr 4, s. 31.

¹⁷ Zob. <http://www.vize.cz/cena.php> (data pobrania: 15 X 2012).

¹⁸ Karl H. Pribram (1999), Umberto Eco (2000), Zdeněk Neubauer (2001), Joseph Weizenbaum (2002), Robert B. Reich (2003), Petr Vopěnka (2004), Philip G. Zimbardo (2005), Zygmunt Bauman (2006), Stanislav Grof (2007), Julia Kristeva (2008), Václav Cílek (2009), Konrad Paul Liessmann (2010), Iva Mojžišová (2011), Miloslav Petrušek – in memoriam (2012). Zob. <http://www.vize.cz/laureati.php> (data pobrania: 15 X 2012).

spektakle i wystawy. Tradycją przy wręczaniu wyróżnień jest uhonorowanie laureata dyplomem i pastorałem św. Wacława wykonanym przez czeskiego artystę Jiřího Plieštika, a także wydanie nakładem fundacji, przygotowywanej monografii przez laureata.

Uroczystość pośmiertnego uhonorowania prof. Miloslava Petruska przez Fundację VIZE 97 odbyła się, zgodnie z tradycją, 5 X 2012 roku w Prażskiej křižovatce. Ceremonię poprzedzała debata poświęcona jego działalności i twórczości. Tematem dyskusji była także wydana przez Fundację na tę okoliczność książka autorstwa prof. M. Petruska pt. *Společnost a kultura. Sociologické úvahy a eseje*¹⁹. Moderatorami dyskusji panelowej byli: PhDr. Marek Skovajsa, Ph.D.; Doc. PhDr. Martin Bútora; Prof. Miloš Havelka, CSc.; PhDr. Helena Kubátová, Ph.D.; Mgr. Petr Lupač; Mgr. Miroslav Paulíček oraz Prof. Johann Arnason. W spotkaniu tym uczestniczyło ponad 500 osób. Laudację wygłosił Doc. PhDr. Martin Bútora. Wyróżnienie odebrał z rąk prezydentowej – Dagmary Havel – wnuk prof. M. Petruska – Jan Holub. Uroczystościom towarzyszył koncert muzyki poważnej oraz charytatywna aukcja monet pamiątkowych poświęconych pamięci Václava Havla²⁰.

16 listopada 2012 roku na zamku w Lužanech, prof. Miloslava Petruska odznaczono także Medalem Josefa Hlávky. Wyróżnienie, na wniosek Uniwersytetu Karola w Pradze, przyznała fundacja Nadání Josefa, Marie a Zdenky Hlávkových (najstarsza czeska fundacja założona w roku 1904). Wyróżnienie przekazano na ręce małżonki Profesora – Alenie Miltovej. Podkreślić należy, iż niepomierne znaczenie w rozpowszechnianiu literatury w Czechach z zakresu nauk społecznych i humanistycznych ma właśnie Alena Miltová. Wspierając swego męża w jego pracy naukowej, założyła w 1991 roku, wspólnie z Jiřím Rybom, prywatne wydawnictwo naukowe SLON – Sociologické nakladatelství²¹. Wydawnictwo zdołało dotychczas opublikować ponad 170 pozycji książkowych – monografii autorów czeskich oraz przekładów literatury zagranicznej na język czeski, m.in. takich autorów, jak: Ulrich Beck, Raymond Boudon, Émile Durkheim, Clifford Geertz, Erving Goffman, Maurice Halbwachs, Martin Luther King, Marcel Mauss, Charles W. Mills, Georg Simmel, Thorstein Veblen²².

Prof. Miloslav Petrusek ceniony jako uczoney, dydaktyk i erudyta był już za swego życia uznawany za nestora czeskiej socjologii, zaangażowanego w odbudowę dyscyplin socjologicznych w latach 90-tych ubiegłego wieku. Mimo niesprzyjającej rzeczywistości politycznej, w której przyszło mu żyć i pracować nau-

¹⁹ *Společnost a kultura. Sociologické úvahy a eseje*, Knihovna Ceny Nadace Dagmar a Václava Havlových VIZE 97, Praha 2012, ss. 190.

²⁰ Zob. <http://www.vize.cz/aktualita.php?id=822> (data pobrania: 15 X 2012).

²¹ Zob. <http://www.slon-knihy.cz> (data pobrania: 15 X 2012).

²² Zob. *ibidem*.

kowo, szczególnie w czasach ideologizacji nauki 60-tych i 70-tych lat ubiegłego wieku, kierował się zasadą wolności badań naukowych i dydaktyki, zachowując przy tym, jakże ważną, niezależność krytycznego myślenia. W roku 2003, z okazji 65-tych urodzin prof. M. Petruska, wydano księgę pamiątkową pt. *Aktér, instituce, společnost (Sborník k 65. narozeninám prof. PhDr. Miloslava Petruska, CSc.)* (red. Jiří Šubrt, ss. 206), a z okazji jego 70-tych urodzin publikację pt. *Chaos a řád ve společnosti a v sociologii. Sborník textů k životnímu jubileu prof. Miloslava Petruska* (Praga 2007, red. J. Balon, M. Tuček, ss. 184), która była pokłosiem konferencji na temat: *Chaos a řád ve společnosti a v sociologii*. Konferencji jubileuszowej towarzyszyło uroczyste zasadzenie platanu na cześć jubilata przed budynkiem Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Karola w Pradze²³.

Prof. Miloslav Petrussek jako socjolog humanista interesował się zarówno filozofią, jak i kulturą Słowian. Stąd też z entuzjazmem przyjął zaproszenie prof. dra hab. Andrzeja L. Zachariasza do udziału w I Międzynarodowej Konferencji Filozofów Krajów Słowiańskich na temat: *Europejskie modele tolerancji*, która odbyła się w Rzeszowie w dniach 27–29 V 1999 roku²⁴. W ramach konferencji odbyła się także debata, inicjująca odbywające się cyklicznie obrady Okrągłego Stołu Filozofów Krajów Słowiańskich, na temat: *Narody słowiańskie wobec przyszłości: razem czy osobno?* Prof. M. Petrussek wygłosił referat dotyczący granic tolerancji i kształtowania się społeczeństwa permissywnego²⁵, biorąc udział w debacie oraz przewodnicząc obradom sekcji dotyczącej teorii tolerancji. Po powołaniu w roku 2000 Pisma „ΣΟΦΙΑ”, w latach 2001–2002 prof. M. Petrussek był członkiem Rady Naukowej i Kolegium Recenzentów „ΣΟΦΙΑ”; publikował tu także artykuły (nr 6, nr 8). W spotkaniach filozofów krajów słowiańskich uczestniczył zaś jeszcze dwukrotnie: w roku 2005 i 2007. W dniach 2–5 VI 2005 roku odbyła się w Boguchwale V Konferencja Filozofów Krajów Słowiańskich na temat: *Filozofia w kulturach narodów słowiańskich*²⁶. Prof. Miloslav Petrussek wygłosił referat (4 VI 2005) zatytułowany: *Slovanská sociální filozofie jako slepá ulička české moderní politiky?*²⁷. Wówczas to miałam sposobność poznać prof. Miloslava Petruska, o którym to zawsze z wielkim

²³ Zob. A. Tučková, *op. cit.*

²⁴ Zob. sprawozdanie: A.L. Zachariasz, *Konferencja: Europejskie modele tolerancji „ΣΟΦΙΑ. Pismo Filozofów Krajów Słowiańskich”* 2001, nr 1, s. 222–224.

²⁵ Zob. M. Petrussek, *Od społeczeństwa demokratycznego i tolerancyjnego do permissive society* [w:] A.L. Zachariasz, S. Symotiuik (red.), *Europejskie modele tolerancji*, Wyd. UR, Rzeszów 2001, s. 169–176.

²⁶ Zob. sprawozdanie K.M. Cwynar, *V Konferencja Filozofów Krajów Słowiańskich: Filozofia w kulturach narodów słowiańskich (2–5 VI 2005 r.)*, „ΣΟΦΙΑ. Pismo Filozofów Krajów Słowiańskich” 2005, nr 5, s. 364–372.

²⁷ Zob. M. Petrussek, *Slovanská idea jako kulturní a politický fenomén moderních českých dějin (Pokus o sociologickou reinterpretaci)*, „ΣΟΦΙΑ. Pismo Filozofów Krajów Słowiańskich” 2006, nr 6, s. 45–48.

szacunkiem wyrażał się prof. Andrzej L. Zachariasz. Dla mnie był to człowiek legenda. Zanim poznałam go osobiście, wpierw korespondowaliśmy drogą e-mailową w związku z jego przyjazdem na konferencję, jako że uczestniczyłam w jej pracach organizacyjnych. W tym wirtualnym wymiarze naszego komunikowania się nawiązała się przyjazna nić porozumienia. Niezmiernie cenię to, że był on człowiekiem otwartym na innych, potrafiącym porozmawiać z każdym. Przy tym nader skromnym, nigdy siebie nie wywyższał ani nie chwalił, ba nawet nie wspominał tego, jak znaczącą jest postacią nie tylko w rozwoju socjologii czeskiej, ale także w szerokim znaczeniu, dla kultury słowiańskiej. Pytany zaś odpowiadał skromnie, że jedynie robi to, co uznaje za słuszne.

Prof. Miloslav Petrusek miał zawsze czas na korespondencję e-mailową nie tylko w sprawach naukowych, ale także tych dotyczących codzienności. I choć miał wielu wielkich przyjaciół to nie zapominał o innych. W tym wymiarze codzienności, nasza korespondencja nie ograniczała się jedynie do wymiany indywidualnych życzeń noworocznych. Były to także m.in. rozmowy o przygotowaniach z podróży po Polsce, którą zawsze odbywał korzystając z komunikacji publicznej, o tym jak np. „wybaczył Katowicom” brak ławeczek dla podróżnych na dworcu kolejowym, kiedy to w deszczową pogodę zmuszony był czekać sześć godzin na pociąg do Pragi. Pytając policjantów, którzy patrolowali dworzec, gdzie jest poczekalnia z ławkami, odpowiedzieli mu, żeby napisał do magistratu, bo to nie jest ich sprawa. Zdesperowany sytuacją, zwrócił się do nich z prośbą, by zaprowadzili go do dyrektora dworca. Tak też uczynili. Gdy wszedł do gabinetu, usiadł na wygodnym fotelu i zakomunikował pani dyrektor, iż to tu właśnie zamierza czekać sześć godzin na pociąg, wyjaśniając jej powód desperacji. Rezultatem tej komicznej sytuacji była, jak pisał, „kawa, ciasteczka i prośba – napisać do magistratu i do ministra!!!”. Przebaczenie Katowicom nastąpiło przed odjazdem, kiedy to w korytarzach dworca w punktach „taniej książki”, kupił 10 książek, o których marzył, za jedynie 20 zł. Podsumowując tę sytuację stwierdził: „Jak mówi jedno przysłowie czeskie – wszystko złe jest dla czegoś dobre. I tak się stało i Katowicom wybaczyłem”.

Listy życiem pisane nie zawsze wypełnione były radosnymi epizodami. Były to także dialogi o problemach zdrowotnych i operacji serca, na którą czekał pisząc w jednym z e-maili: „czekanie jest z punktu widzenia egzystencjalnego coś najbardziej nieprzyjemnego (...) ale pracuję i czekam”, „(...) życzę wam wszystkim w Rzeszowie i Pani osobiście wszystkiego dobrego. Moje podziękowania Panu Profesorowi Zachariaszowi za opiekę i za ogromną pracę organizacyjną i intelektualną”. Pisał jednak: „wierzę, że się jeszcze spotkamy w Rzeszowie albo w Pradze”. Tak też się stało. Na zaproszenie prof. Andrzeja L. Zachariasza do udziału w kolejnej konferencji odpisał z humorem: „jestem v Czechach »ostatnim Sławianinem« (...) do Rzeszowa z wielką radością przyjadę (...) i wierzę, że taniec będzie!”. W 2007 roku w podróż do Rzeszowa i Boguchwały wybrał się wraz z małżonką Aleną Miltovą. Wtedy to razem uczestniczyli w VI Konferencji

Filozofów Krajów Słowiańskich, która odbyła się w dniach 31 V – 3 VI 2007 roku na temat: *Poznanie teoretyczne a prawda*²⁸. Prof. Miloslav Petrussek wygłosił wówczas referat pt. *Pravda jako neotický a etický problemt v českém sociálním myšlení (od Masaryka k Havlovi)*²⁹. Było to nasze ostatnie „słowiańskie” spotkanie, bowiem na kolejne konferencje nie mógł przyjechać, a i czas innej sposobności nie naznaczył, jak tylko korespondowanie e-mailowe.

...czas naznacza bieg zdarzeń i opisuje człowieczy los. Przechadzając się ścieżkami swego życia, człowiek w swej aktywności realizuje zarówno cele wytyczone przez siebie, jak i swój cel przeznaczenia. O ile te pierwsze świadomie wybiera sam człowiek, o tyle ten ostatni wybiera człowieka. Tym, których nie ma wśród nas, to pamięć i niepamięć wyznacza trwanie po wiecznej stronie czasu. Wspominając, przywołujemy te chwile, które pozostawiły swój ślad w pamięci. To ona utrwala to, co minione, by mogło trwać dalej...

²⁸ Zob. sprawozdanie A. Wojtunik, *VI Konferencja Filozofów Krajów Słowiańskich: Poznanie teoretyczne a prawda (31 V–3 VI 2007 r.)*, „ΣΟΦΙΑ. Pismo Filozofów Krajów Słowiańskich” 2007, nr 7, s. 382–390.

²⁹ Zob. M. Petrussek, *Prawda jako problem noetyczny i etyczny w myśli czeskiej (od Masaryka do Havla)*, „ΣΟΦΙΑ. Pismo Filozofów Krajów Słowiańskich” 2008, nr 8, s. 15–23.